

"Do svatého Jiří
smí se do luk a polí."

SVÁTEK JIŘÍHO DRAKOBÍJCE

Škoda, že náš věrný čtenář v Praze neslaví svůj svátek! Blahopřáli bychom mu k němu. A přáli, aby všechny draky slavně porazil! Zajímavá je etymologie jména. HO GEÓRGOS je rolník, vinař, podobně jako HO GEÓRGIKOS. Proto též svátek na jaře a proto: Svatý Jiří otvírá zemi. U nás v Čechách hlavně král, jehož heslem byla suverenita a který myslel evropsky a světově.

BLAHOSLAVENÍ ČISTÉHO SRDCE

(Dokončení kázání Jakuba Trojana při pohřbu Jana Palacha 25.1.1989)

Proto světlo jeho oběti padá na všechnu naši práci, všechny naše zájmy, postoje. Svítí i do nejskrytějších záhybů našich duší a vystavuje nás nepřeslechnutelné otázce: Co jsme udělali pro vítězství pravdy v tomto národě my, jak a zda vůbec vedeme zápas o spravedlnost?

2. Na pozadí jeho činu jsme pochopili porozumět, že to, co se otevřelo před naší společností v obrodném procesu před rokem, je víc než politika, ekonomické zájmy. V tomto smyslu je leden 1969 klíčem k pochopení Ledna 1968. Jde o hlubokou lidskou otázku: Jací jsme a jací budeme? Jan Palach položil důkaz - být otřesný - že jde v lidském životě o víc, než o biologické přetrvání a že stejně i život společnosti a vzájemné lidské vztahy musí být založeny hlouběji, než jak to obvykle považujeme za normální a běžné.

Ukázal nám, že poslední skutečností lidského života, to, na čem jediné záleží a co je bezpodmínečnou a trvalou hodnotou, je služba v lásce, která nehledá svých věcí, ale především záchranu druhých. Smrt Jana Palacha nás volá k životu. V ě t š í h o m i - l o v á n í n a d t o š á d n ý n e m á , n e ž a b y ž i - v o t s v á j p o l o ž i l z a p ř á t e l e s v é (Jan 15,13). V tomto cynickém století, v němž nás často děsí druzí, a my opět děsíme je, a v němž se mnohdy lekáme, jak jsme všichni vnitřně malí, - on nás přivedl k tomu, abychom se patli otázkou, která z nás může učinit velké lidi: co jsem udělal já pro druhé, jaké je mé srdce, za čím jdu, čemu sloužím, co je pro mne nejvyšší životní hodnotou? Po smrti Jana Palacha bude každému o něco těžší zůstat tvář v tvář této výzvě lhostejným a stane se takřka nemožným k vrátit se k dennímu pořádku.

Ještě před desíti sny známý jen úzkému kruhu, učinil nás všechny svými přáteli a zavázal nás do smrti tím, že vydal z lásky k nám tělo své k spálení (1.Kor. 13,3).

3. V jeho činu nás soudí láska. A soud lásky je daleko hlubší než všechno ostatní, čím člověk soudí druhé. Proti hrozbě můžeme postavit hrozbu, proti obvinění se můžeme vymlouvat, bránit. Proti násilí stojí v dějinách až doposud skoro vždy zase násilí.

Ale co postavíme proti bezbranné lásce, která se nezištně dává, abychom žili? V tomto smyslu je oběť Jana Palacha vyvrhčením nená-

silné cesty, kterou jsme společně nastoupili v srpnových událostech minulého roku. Jeho oběť má pozitivní význam a předjímá budoucnost, v níž podle prorockého zaslíbení se národy nebudou více učití boji a národ nepozdvihne proti národu meče (Iz.2,4).

4. Touto obětí stojí Jan Palach blízko všem velkým postavám našich dějin, které si zamiloval, od nicjž se učil Jan Hus, Jan Amos Komenský, Jeroným Pražský a ti další všude na světě, Gandhi, Schweitzer, M.L.King, kteří byli ochotni pro pravdu a spasevážnost přinést oběť. Padá na tuto oběť, tak jako na ostatní, něco ze světla vykupitelské smrti Ježíše Krista, který položil svůj život, aby zachránil každého člověka,.

5. Čin Jana Palacha nese v sobě i veliké poselství naděje. Chtěl vyburcovat naše svědomí, chtěl protestovat proti naší malovérnosti a onomu stavu, který se nebezpečně blíží lhostejnosti. Ale tím právě je dokladem naděje, že věci a poměry jsou změnitelné. Lidé nemusí zůstat nedůslední, bojácní, lhostejní. Teprve v našich postojích a rozhodnutích zítra, pozítří budeme odhalovat plný smysl té naděje, která je v jeho činu pro nás uložena.

6. Jeho čin nás nejednom obrací do budoucnosti. Jeho čin nás vzrušil také proto, že stojíme v obdivu nad jeho čistotou a nezištností. Dvacet čtyři hodiny před zím, nežli se Jan Palach rozběhl od sochy sv. Václava, aby vykřikl do svět svou výzvú, slyšel na libiškém hřbitově slova Pána Ježíše: **B l a h o s l a v e n í č i s t é h o s r d c e , n e b o o n i B o h a v i d ě t i b u d o u .** S jistou zdrženlivostí si připomíná věřící člověk tato slova. Spatřit Boha tváří v tvář patřilo podle víry k mimořádné výsadě a v podstatě je vyhrazeno až konci věků, kdy Bůh bude přítomen svému lidu. Ale chcí tato slova opakovat zde. Vše, co nosil Jan ve svém srdci po týdny a snad měsíce a co dozrálo nakonec v ultimatum čisté lásky, která chce zachránit přátele, nás smí vést k naději, že on bude patřit mezi ty, kteří spatří Boha tváří v tvář. Neboť "Bůh láska jest, a kdo v lásce přebývá, v Bohu přebývá a Bůh v něm." (Jan 4,16).

A tak sevření bolestí, v zármutku, který je úměrný velikosti oběti, skláníme se před ním nyní naposledy, kdy ho vidíme v této rakvi tělesnými očima. Víme, že čas poplyne a paměť bude nebo může vyhasínat. Ale jsem přesvědčen, že jeho čin čisté lásky bude už navždy povbuzením lidem unaveným, slabým, bude výzvou k naději. On bude naším lepším já, zdrojem nové odvahy stát na poznané pravdě a nikdy nepřestat bojovat o takové vztahy mezi lidmi, v nichž by takových obětí nebylo více třeba.

Modlitba:

Bože a Pane náš, ty znáš lidské srdce. Víš, vo je na dně našich bytostí v tuto chvíli. Děkujeme Ti za dar života, který jsi před nás postavil xxi v tomto mladém člověku, synu, bratru, příteli. Jsme zasažení velikostí jeho touhy i oběti. Ve světle jeho oběti vidíme ostřeji svou slabost, selhání a hříchy. Nauč nás, Bože, pravé vděčnosti. Děkujeme Ti za ty, kdo stáli zesnulému Janu Palachovi nejbliže, jeho matku, bratra, všechny, kteří ho od dětství spoluvychovávali, knihy, velké svědky víry a naděje v našem národě, kteří formovali jeho vnímavou duši. Děkujeme za fakulní učitele, přátele ze studií, lékaře, kteří zápasili o jeho život v posledních dnech. Děkujeme Ti pak zejména, za všechny, kteří zaslechli výzvu této oběti a rozhodli se změnit svůj život, zápasit ze všech sil o to, abychom žili v pravdě a z pravdy, ve svobodě, lidsky. Požehnávej všem rozhodnutím, která vyrostou pod ž dojmem této velké oběti. Buď s lidem této země, buď s těmi, kdo mu vládnou, dej nám všem pravou moudrost, rozvahu a statečnost, abychom obstáli ve dnech zkoušky, jimiž procházíme. K Tobě volali jednotlivci i národy, k Tobě voláme i nyní, Otče náš ...

Žalm 23.

SEBEKRITIKA NEBO ILUZE ?

Nehodlám na text P. Maliňáka odpovídat polemicky; bylo by příliš snadné jej zavalit texty a historickými doklady. Čeho bych tím však dosáhl ? Stal bych se v očích všech, kdo mne jinak neznají, zarytý protikatolický harcovník. Tím by každý argument, který bych mohl uvést, ztratil svou váhu. Přesvědčil by ty, které přesvědčovat nechci anebo kteří už i tak jsou přesvědčeni. Střízlivě věcný rozovor však také není možný; když někdo označí má slova za nepravdivá, za "holou nepravdu" nebo dokonce za "pustou lež", nemůže očekávat z mé strany dialog, ani když mne chce zároveň ujistit, že si mne "váží". Přiznávám se k naději, že se najde někdo mezi katolickými historiky, kdo uvede tvrzení P. Maliňáka na pravou míru. Jsem protestant a dám proto přednost zametání před vlastními prahem; práce je to zejména v následních letech nemalá.

Rád bych se však obrátil ke katolickým bratřím všeobecně. Přivádám spolu s nimi radost z prvních známek duchovní obnovy katolictví v českých zemích (situaci na Slovensku s přímé zkušeností neznám, ale mám za to, že to navzdory odlišnostem platí i tam). Zaráží mne však jedna věc: naši katolíci jsou z velké většiny nakloněni oddávat se nepřiměřené auforii, iluzím a ne-li myšlenkovému, zejména teologickému nicnedělání, tedy alespoň máločinnosti. Považují to za velmi nebezpečnou okolnost a chtěl bych před tím varovat. Sociologicky se situace katolíků v českých zemích opravdu hluboce změnila a také psychologicky se to odráží v nové, sebevědomí. Ale to je křesťansky málo - anebo někdy až na škodu příliš mnoho. Necht' v tom nikdo nevidí kritiku a výtku z cizího tábora, ale upřímnou starost široce ekumenicky orientovaného člověka, který chce křesťanství a evangelium brát opravdu vážně: českému katolictví chybí hlubší myšlenkové zakotvení, a to je něco, co nelze nijak snadno překonat. V naší dnešní společnosti není nař navázat, protože opravdová znalost křesťanství vůbec i katolictví zvláště u nás v posledním století nikdy nebyla velká a dnes je žalostná, a platí to bohužel i pro většinu katolíků (u protestantů to ještě v první polovině století bývalo lepší, ale dnes už to celkový úpadek také vyrovnal).

Jsem si vědom, že asi nenajdu mnoho souhlasu, ale jsem přesvědčen, že návraty a oživení tradic barokního katolictví nemohou představit skutečnou pomoc, protože to zejména u nás znamená znovu se nechat ovlivňovat duchem protireformačním a zendabávat odkaz klasického katolictví středověkého. To je však také jediná možná základna pro ekumenickou spolupráci, dokud se nepodaří vybudovat živou základnu novou. A k tomu musí přistoupit promyšlené navazování na to nejlepší, co poskytuje dnešní svátový katolicismus. Přední katoličtí myslitelé, kteří k nám v posledních letech přijíždějí, bývají překvapeni a nejednou přímo šokováni intelektuální, tj. theologickou a filosofickou inferioritou třeba katolických důstojníků a představených. Samotná znalost nejlepších katolických myslitelů přítomnosti je mizivá, o nějaké inspiraci jejich dílem nelze takřka mluvit. To není jen otázka posledních let, ale má to starou tradici: a s tím je zapotřebí už jednou skoncovat. Zde jsou kořeny převážně bezvýraznosti také katolické "moderny" a také toho, že "katolický laik... rostl v bezduchého a nemyslicího liberála, lhotejníka a aklerikála", tedy kořeny nízké úrovně i tzv. pokrokových proudů.

Tím nechci ovšem říci, že vidím intelektuální, myšlenkovou obrodu jako rozhodující předpoklad obrody duchovní; je to spíš důležitý příznak. Nedovedu si představit, že by mohlo v křesťanských řadách dojít ke skutečné duchovní obrodě, aniž by to bylo vidět na pronikavé, zvratu postojů intelektuálních. A už vůbec to není možné v případě křesťanů katolické orientace, neboť právě pro katolicismus/nás je tradičně charakteristická velká ucta a vážnost k myšlení co nejhlubšímu a co nejhlubšímu. Duchovní a mravní obroda katolicismu u nás není slučitelná s myšlenkovým diletantismem. Přesto se mi zdá,

že musím říci ještě něco dalšího, co mne v dopise F. Malináka redakci KO zarazilo snad nejvíce.

Problém katolické obnovy (a vůbec křesťanské obnovy, to platí pro všechny křesťanské církve) není vnitřní církevní a koňfesijsní, ba ani jen vnitřní křesťanskou záležitostí. Křesťané jsou postaveni do světa a do společnosti ne pouze proro, aby byli, ale s docela určitým posláním. Nevím o ničem, co by lidé neorientovaní křesťansky nemohli dělat stejně nebo i lépe než křesťané, ovšem s jedinou výjimkou: brát na sebe viny a odpovědnost za ně, i když z běžného lidského hlediska by se k nim nemuseli hlásit, protože se přímo "neprovinili". Evangelium je především radostná zpráva o tom, že Ježíš Kristus šel ze světa tíhu hříchů tak, že tyto hříchy vzal na sebe. Znamená-li vůbec něco imitativní Christi, pak to je právě ochota a připravenost brát na sebe vinu nebo alespoň spoluvinu za zlé skutky, k nimž se nikdo nechce hlásit. Což to opravdý zní tak nepochopitelně křesťanským uším, že by na sebe měli vzít alespoň podstatný kus viny za to, že první republika xxxxx ztroskotala? Není to také důsledek toho, že právě křesťané v ní nebyli dost křesťany? A nejsou právě tak křesťané povolání vzít na sebe hřích celé společnosti, že byly možné hrůzy padesátých a ohavnosti sedmdesátých let? Proč si p. Malinák myslí, že je křesťanské se na Slovensku "otevřeně distancovat od klerofašismu" a nikoliv spíše na sebe vzít vinu a odpovědnost? Jaký smysl by měl Ježíš, který by se "distancoval" od hříšníků a publikánů?

Ladislav Hejdánek

(Na článek L.H. ve 4. čísle Lidových novin (1988) "Přebujeme majestát, reagoval Fr. Malinák v Křesťanských obzorech polemikou, týkající se zvláště přijetí republiky katolickými věřícími v roce 1918 a později. Zde opsán Hejdánkův článek z Velehradu číslo 2.)--.

oo000oo

Z KORESPONDENCE

Stará Říše 19.4.89

Milí přátelé,

balíček jsme dostaly v pořádku, za všechno moc děkuju. Často na vás myslím, ale na dopis se nezmážu, poněvadž jsem zcela zavalena korespondencí.

Pozdravujte od nás Vaše mladé a vyřídte jim prosím naše poděkování. Pán Bůh vám všem jistě oplatí vaši laskavost.

Jsem teď zase v napětí před soudem, už tam nepojedu, mám toho už dost a hlavně si musím šetřit síly pro holčičky. Ty jsou díky Bohu zdravé, hodné a školu zvládají bez potíží.

Tak vás moc pozdravujeme a přejeme hodně zdraví a pomoci boží.

Vaše vděčné přítelkyně

Juliana Marta Františka

P.S. Pozdravy Martinovi vyřídím v nejbližším dopise.

ooo000ooo

Pavel Hlaváč sděluje:

"Na druhé straně sděluji Vám, co ministerstvo sděluje jako "SDĚLENÍ" Synodní radě a co SR sděluje kopií onoho "sdělení" mně.

Věc: "SDĚLENÍ"

Sekretariát vlády ČSR OVC jako odvolací orgán potvrzuje odkladný účinek odvolání SR ČSR ve věci...(nás tři bratři).

Se souhlasem ministra kultury ČSR se vzhledem k povaze věci a v zájmu všestranného prosození prodlužuje lhůta ke konečnému rozhodnutí do 31.12. 1989

F.O.

... a povede tě, kamž bys ty nechtěl

(Rozhlasová proslava Přemysla Pittera o knize Helmuta Gollwitzera.

Vysílala rozhlasová stanice Svobodná Evropa, Mnichov 11.6.1953).

Poznámky a úvahy protestantského theologa pastora Helmuta Gollwitzera patří k nejdůležitějším a nejdiskutovanějším knihám, které byly v poslední době v Německu vydány. Autor se nedávno vrátil z ruského zajetí a je teď profesorem theologie na fakultě v Bonnu. Jeho kniha má velmi nezvyklý titul " ...a povede tě, kamž bys ty nechtěl." Je to výňatek z Ježíšových slov Petrovi v evangeliu podle Jana: "... a jiný tě opáče, a povede, kamž bys ty nechtěl."

Gollwitzer popisuje v této knize svoje zkušenosti z pětiletého zajetí v zemích sovětského bloku. Není to politická kniha, přestože je Gollwitzer občas nucen vynést politické soudy na základě svých teoretických znalostí marxismu. Podstata knihy však spočívá v pohledu do duší lidí a ve svědectví o Božím vedení.

Kniha byla nyní vydána v pátém vydání a je už přeložena do angličtiny, francouzštiny a holandštiny. Bude určitě známa ve všech civilizovaných zemích neovládaných komunisty. Proto považují za důležité seznámit vás s jejím obsahem, vás, kteří žijete v Československu i vás, kteří jste v exilu.

Pastor Gollwitzer byl důstojníkem zdravotní služby Hitlerovy armády. Konec války a zhroucení "Wehrmachtu" jej zastihly ve středních Čechách. Popisuje svůj vstup do města Tábora 11.května 1945 jako symbolický obraz německého národa po kapitulaci. Gollwitzer se vleče sužovaný bolestí, oblečený do roztrhané zaprášené uniformy, na jedné noze příliš velkou botu, na druhé rozdrancou ponožku. Táhne malou káru, na niž naspali dva vyčerpaní staří lidé, venkovská žena a městský muž, které sebral na rozpálené silnici. Jásající český zástup náhle ztlachne při pohledu na ty tři ubohé postavy. Gollwitzer jde vpřed tiše, ale rád by vykřikl na všechny zaražené

diváky na chodníku a v oknech vyzdobených praporky: "My tři tady, my jsme národ, který zažil lepší časy!"

Gollwitzer nezahořkl kvůli porážce svého národa, ani ho nerozhněvalo pokoření, které musel sám vytrpět. Dívá se na všechno očima ~~nešťáka~~ člověka víry a vidí v těchto událostech Boží soud nad národem, který se vzbouřil proti Jeho přikázání. I v těchto těžkých chvílích je schopen myslět na záchranu jiného národa, národa Čechů, kteří byli na straně nepřítelů. Slyšte, jaké myšlenky mu procházely hlavou při pohledu na triumfující český národ: "Kéž by si povšimli, co se jim tu říká - kéž by uviděli, jak národ sklízí, co sasal, a jak všichni, kteří patří k tomuto národu, se musí podílet na této žni, - kéž by pomysleli na svou vlastní setbu a svou vlastní žni!"

Gollwitzer byl internován v tábořských kasárnách s mnoha tisíci dalšími vojáky. Jeho brožurku biblických hesel pro každý den, kterou vydala Jednota bratrská v Ochranově, mu nechali. Četl v ní verše určené pro tyto dny, totuž slova proroka Ezechiela: "A já vám dám svého Ducha, který vás promění v takový lid, který bude chodit po mých cestách, dodržovat moje soudy a činit je." Slova "takový lid" slyšel po celá léta zajetí v uších, a tato slova dávala hluboký smysl všemu, co bylo zdánlivě nesmyslné. Gollwitzer to chápal takto: "Všechno, co se stane, má musí pomoci, abych se stal jedním z "takového lidu". Všechno, co na me Bůh teď sesle, je součástí jeho záměru mít mě mezi "takovým lidem". Až dosud jsem nechovil podle jeho ustanovení. Teď mi pomáhe, abych tak činil."

Po nějakém čase byli němečtí vojáci nacpani do dobytčích vagonů a odvezeni do ruského zajetí. Cesta trvala několik dní za velkého utrpení. Při ní si Gollwitzer plně uvědomil, jak velkým bludem je "mytus Říše", Německou jako Idea, stát, který stojí nad malým a omezeným individuem a má jeho život poskytnout smysl a naplnění. "Všechno toto je lež," píše Gollwitzer, "právě tak jako

o lidské bytosti

masa je lež. Tento idealismus "vyšších ideí" lže o člověku stejná naturalismus, v němž jsem jen smítkem prachu v množství, které může příroda kdykoliv nahradit. Obojí obrací člověka v materiál a zboží. Všichni tito vojáci, kteří jsou odváženi na sever pod ukrajinským sluncem po stovce natačeni do každého vagonu, ti všichni byli opojeni a zneužiti touto lží, která jim slibovala naplnění v tom, co je nad individuem; oni všichni se podíleli na této lži, kdykoliv lhostejně pozorovali kolem jedoucí kolony ruských zajatců jako stádo dobytky a zapomínali pro množství na individuum. Teď se sami stali smítky prachu v takovém množství. Teď vidí, že masa, která zapomíná na individuum, je lež."

Gollwitzer potom nepředpojatě a objektivně pozorujíc popisuje podmínky v ruských táborech pro vzájemné zajatce a v pracovních skupinách v lesích. První část knihy uzavírá takto: "Není překvapující, že tolik zajatců zemřelo, překvapující je, že jich tolik přežilo!" Navzdory všemu hroznému a nelidskému, co zažil, se však Gollwitzer nedává ovládnout nenávistí /neupadá do nenávisti/. Jeho opravdu křesťanský postoj v čase velkého pokoření a utrpení je ho znecňuje k tomu, že Gollwitzer v dalších kapitolách vidí všechno z vyššího hlediska, je oproštěný od lidských předsudků, ať jsou mají národní nebo ideologický charakter. Ptejme se upřímně: kolik takových skutečně křesťanských hlasů zaznělo v našem českém národě po válce? Kde je náš český Gollwitzer, který rozpoznává a ukazuje Boží soud v naší dnešní porážce?

Ve druhé části knihy autor analyzuje podstatu ruského komunismu v jeho teorii a praxi. Bůh ho přivede do zajateckého tábora blízko Moskvy, kde je v popředí politika místo práce. Je to speciální tábor, kde komunisté školí tak zvané antifasisty, kteří mají být později posláni do jiných táborů a do východní zóny v Německu, aby působili na své krajanů. Tento tábor se liší od ostatních příjemným vzhledem, slušným zacházením a aktivním duševním životem. Gollwitzer plně využívá příležitosti k získání úplné zanlosti komuni-

stického učení a marxistického myšlení. Vědycky byl pokrokově orientovaný. Měl dokonce určité sympatie pro marxistický komunismus, dokud nepřišel Hitler a definitivně ho nevyhléčil z každého koketování s diktátorským systémem. Nepředpojatě a trpělivě teď znovu zkoumá socialistické a komunistické učení /teorie/. Někdy má štendář skoro dojem, že by byl Collwitzer rád, kdyby mohl přesvědčit seba sama, že iluze jeho mládí byly nakonec oprávněné. Nicméně věci, které se mu zpočátku zdály pokrokové, stávaly se mu bod po bodu problematičtější.

Collwitzer není spokojen se zjištěním, že komunistický systém nepřinesl lidem to, co slíboval. Pozoruje, že komunisté mají "dialektický" pohled na věci, to znamená, že prostě nevidí nedostatky přítomnosti a žijí v ideální představě o budoucnosti. Proto je pro Collwitzera důležité, aby zjistil, zda je alespoň možné předpokládat, že se věci budou vyvíjet správným způsobem, zda jsou výhybky správně nastaveny, ~~ne~~ jak tomu říká. Jeho odpověď je naprosto jednoznačná:

"Znárodnění (socializace/ výrobních prostředků přináší pouze posun moci. Zvyšuje dokonce nebezpečí neomezeného a nekontrolovatelného soustředění moci. V budoucnosti stejně jako v minulosti jsou rozhodujícími faktorem lidé. Sovětský systém nesplnil nic z toho, co Lenin očekával. Ekonomické změny neosvobodí lidi od sebe samých. Nevede je k méně sobeckému myšlení. Nechrání je proti pokušení moci; naopak je tomuto pokušení bezprostředněji vystavuje"

Na začátku pobytu v tomto politickém táboře se Collwitzer snažil hájit pravdu, i když se jednalo například o redukování kritiky podmínek v táboře a ruského systému na správnou míru. Brzo si však uvědomil, že není možno vyjít komunistům vstříc ani v nejmenším, protože "každé přidání se k jejich věci člověka spoutává. Na tomto stupu jsem musel něco obětovat: moje dobrá pověst

je ta tam... Upřímně jsem se snažil překlenout strany stojící proti sobě. Komunistům však nezáleželo na upřímnosti stanoviska; zajímají se pouze o to, zda mají naději člověka spoutat."

Bylo by zbytečné ukazovat, s jakým porozuměním a inteligencí Gollwitzer popisuje život v komunistickém režimu. Vy, milí krajané v Československu, znáte toto všechno příliš dobře z vlastní zkušenosti. Pro západního čtenáře, který to nezažil na sobě, jsou však jeho poznámky a popisy velice cenné. Skutečnost, že Gollwitzer neodmítá a priori všechno, co je ruské a komunistické, jen zvyšuje jejich účinek. Uzavírá:

"Kommunismus je idea, která stojí za uvážení. Má svoje správné a nesprávné aspekty. Snad by jí bylo možno uspůsobit tak, aby byla slučitelná s lidskou důstojností. Je to lidský omyl jako mnoho jiných, k nimž dospěli bezmecní lidé ve svém odloučení od Boha; není satanštější než jiná náboženství a ideologie. Zdá se mi však, že totalitní stát je něco satanského, ať je jeho základní myšlenka jakákoli. Protože sevření, kterým sahá po duši člověka, je sevření ďábla."

Není třeba říkat, že člověk s tak nezávislým myšlením a upřímným jednáním se nemohl z politického výcvikového tábora vrátit zpět do své vlasti. Neposlali ho na západ, ale na východ, do pracovního tábora Asbest na sibiřské straně Uralu. Tam strávil poslední rok svého zajetí a měl příležitost seznámit se také s širším okolím a jeho obyvateli. Poslední kapitola Gollwitzerovy knihy popisuje podmínky v sibiřských táborech a částečně i život sovětských lidí. Autor věnuje zvláštní pozornost náboženským projevům. /Projevům náboženství/:

"Církevní život se toleruje, ale s nelibostí... Válčným zajatec to počítával stejně jako sovětský občan." V důsledku toho se vyvíjel více v podzemí, tajně. V táboře Asbest se utvořil aktivní biblický kroužek a pastor Gollwitzer se stal jeho duchovním

vůdce. Patřili k němu křesťané z různých církví a náboženských směrů. Bible pro ně byla živým spojovacím článkem. Dávala sílu (Měla sílu) překonat velké rozdíly v myšlení a způsobu života, takže ani slavení svaté Večeře Páně (eucharistie) nebylo v tomto skutečně ekumenickém společenství problémem.

Celá Collwitzerova kniha je mocným svědectvím o Božím vedení, hlubokém pochopení (vhledu) a síle ducha, které plynou (pramení) z opravdové víry. Titulem "... a povede tě, kamž bys ty nechtěl" chce Collwitzer ukázat, že to na čem záleží není to, kam a y bychom rádi šli, co a y bychom rádi viděli a dělali. Na čem záleží, je, kam nás vede B a h , co nám chce říci tím vším, co se s námi děje (co se děje). Collwitzer má schopnost (je způsobilý) slyšet Jeho hlas i v nejobtížnějších situacích, poslechnout jej a učinit jej slyšitelným pro ostatní. Jeho knize se později dostane ocenění, které jí náleží; doufám, že také a zejména v naší zemi, v Československu.

Chceme-li připravit pro sebe a pro své pozomky šťastnější společný život s našimi německými sousedy, musíme naslouchat takovým opravdu křesťanským hlasům v německém národě a přemýšlet o nich. Musíme jim také rozumět, abychom na ně mohli jako opravdoví křesťané odpovědět. Politické kalkulace a vyjednávání nezaručují mírové sousedské vztahy. Jediného společného jmenovatele najdeme v tom, co je nad lidmi a národy: v Božích přikázáních. To platí všude. Před nimi jsme si všichni rovni. Jenom opravdové křesťanství je bezpečným základem pro úspěšné řešení našich vztahů k německému národu. Musíme být tedy vděční Bohu, že nám poslal v něm své syny (své syny mezi nimi), syny jako (je) Collwitzer, kteří zůstávají za všech okolností Ježíšovými učedníky.